

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA TA'LIMI SIFATINI OSHIRISHNING INNOVATSION-METODIK IMKONIYATLARI

G.Salimjonova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **S.Asqarova**

Musiqa nazariyasi kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa ta'limi sifatini oshirishning zamonaviy pedagogik va innovatsion-metodik imkoniyatlari tahlil etilgan. Musiqa ta'limi sifatini belgilovchi asosiy omillar, jumladan, ta'lim mazmunining o'quvchi ehtiyojlariga muvofiqligi, nazariya va amaliyotning uyg'unligi, musiqiy faoliyat turlarining integratsiyasi, o'quvchilarning ijodiy faolligi va pedagogik baholashning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, faoliyatga asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, muammoli va loyiha asosidagi yondashuvlarning musiqa ta'limidagi metodik imkoniyatlari ochib berilgan. Maqolada musiqa darsining sifatini oshirishga yo'naltirilgan zamonaviy metodik yondashuvlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, ta'lim sifati, innovatsion metodika, musiqa darsi, musiqiy faoliyat, musiqiy idrok, ijodiy faoliyat, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik baholash.

KIRISH

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va faol shaxs sifatida tarbiyalash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'lim mazmunining yangilanib borishi, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga e'tiborning kuchayishi va pedagogik jarayonga yangi metodik yondashuvlarning kirib kelishi barcha fanlar qatori musiqa ta'limining ham mazmuni va metodikasini takomillashtirishni talab etmoqda.

Musiqa ta'limi umumiy o'rta ta'lim tizimida o'ziga xos o'rin tutadi. Chunki musiqa insonning hissiy-ruhiy holatiga, estetik qarashlariga, badiiy tafakkuriga va ma'naviy dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli musiqa fanining asosiy vazifasi o'quvchilarga ma'lum miqdordagi nazariy bilimlarni berish bilan chegaralanmasdan, ularning musiqani tinglash, anglash, tahlil qilish, ijro etish va ijodiy faoliyatda qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat bo'lishi lozim.

Musiqa ta'limi sifatini oshirish masalasi, avvalo, "sifatli musiqa ta'limi" tushunchasining mazmunini kengroq talqin qilishni talab etadi. Sifatni faqat o'quvchining musiqa nazariyasiga oid bilimlari yoki qo'shiqni to'g'ri kuylay olishi bilan baholash yetarli emas. O'quvchining musiqiy asarni hissiy idrok qilishi, uning mazmunini anglay olishi, musiqiy ifoda vositalarini ajratishi, ijrochilik jarayonida

faol ishtirok etishi, musiqiy taassurotlarini mustaqil ifodalashi va o‘z faoliyatini baholay olishi ham ta’lim sifatining muhim ko‘rsatkichlaridir.

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy musiqa darsi o‘qituvchi faoliyatining markazida emas, balki o‘quvchining faol musiqiy tajribasi markazida tashkil etilishi zarur. Bu esa musiqa ta’limida innovatsion-metodik yondashuvlardan foydalanishni taqozo etadi. Innovatsion yondashuvlar orqali darsning mazmunini boyitish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, musiqiy faoliyatning turli shakllarini uyg‘unlashtirish va ta’lim natijalarini aniq baholash imkoniyatlari kengayadi. Ta’lim sifati murakkab pedagogik tushuncha bo‘lib, u ta’lim mazmuni, pedagogik jarayon, o‘qituvchi faoliyati, o‘quvchi faoliyati va erishilgan natijalarning o‘zaro uyg‘unligi orqali namoyon bo‘ladi. Musika ta’limida esa mazkur komponentlar o‘ziga xos mazmun kasb etadi. Musika ta’limi sifatini o‘quvchining musiqiy bilimlari, musiqiy idroki, amaliy ijrochilik ko‘nikmalari, ijodiy faoliyati, estetik munosabati va refleksiv faoliyati bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish mumkin. Musiqiy bilim o‘quvchining musiqa nazariyasi, janrlar, shakllar, ritm, temp, dinamika, lad va boshqa musiqiy tushunchalarni o‘zlashtirishini nazarda tutadi. Biroq mazkur bilimlar amaliy faoliyat bilan bog‘lanmasa, ularning pedagogik samaradorligi cheklanib qoladi. Musiqiy idrok esa o‘quvchining musiqiy asarni tinglash, uning xarakterini anglash, kayfiyatini his qilish va badiiy mazmunini tushunish qobiliyatidir. Musiqiy idrokning rivojlanishi o‘quvchining eshitish tajribasi, musiqiy xotirasi va emotsional sezgirliigi bilan chambarchas bog‘liq.

Amaliy ijrochilik o‘quvchining kuylash, cholg‘u chalish, ritmik harakatlarni bajarish va jamoaviy musiqiy faoliyatda ishtirok etish ko‘nikmalarini qamrab oladi. Ijodiy faoliyat esa o‘quvchining mavjud musiqiy bilim va tajribasi asosida yangi g‘oya, musiqiy talqin yoki ijodiy mahsulot yaratish imkoniyatini ifodalaydi. Shu jihatdan musiqa ta’limining sifati bilimlarni egallashdan boshlab ularni musiqiy idrok, amaliy faoliyat, ijodkorlik va refleksiya orqali kompetensiyaga aylantirish jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Musika ta’limi sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlarning asosiy vazifasi mavjud ta’lim jarayonini shunchaki yangilash emas, balki o‘quvchining musiqiy faoliyatini yanada samarali tashkil etishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, faoliyatga asoslangan, shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, muammoli va loyiha asosidagi yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Faoliyatga asoslangan yondashuvda o‘quvchi musiqiy bilimlarni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki ularni faol musiqiy faoliyat jarayonida o‘zlashtiruvchi subyekt sifatida qaraladi. Masalan, musiqiy janr haqida ma’lumot berish bilan chegaralanish o‘rniga o‘quvchilarga turli janrlardagi asarlarni tinglash, ularni taqqoslash va janriy xususiyatlarini mustaqil aniqlash topshirig‘i berilishi mumkin. Bunday jarayonda nazariy bilim amaliy musiqiy tajriba bilan bog‘lanadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari va qiziqishlaridagi farqlarni hisobga olishga imkon beradi. Bir sinfdagi barcha o‘quvchilarning musiqiy eshitishi, ovoz imkoniyati yoki ijrochilik qobiliyati bir xil bo‘lmasligi tabiiy. Shuning uchun bir xil topshiriqni barcha o‘quvchilardan bir xil darajada bajarishni talab qilish o‘rniga differensial topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, ayrim o‘quvchilar qo‘shiqni kuylash bilan

shug‘ullansa, boshqalari musiqiy ritmni aniqlashi yoki asarning mazmuniy va badiiy xususiyatlarini tahlil qilishi mumkin. Bunday tashkil etish har bir o‘quvchining o‘z imkoniyatlari doirasida faol ishtirok etishiga sharoit yaratadi. Kompetensiyaviy yondashuvda esa o‘quvchining faqat bilimni egallashi emas, balki ushbu bilimni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishi muhim hisoblanadi. Masalan, o‘quvchi dinamika tushunchasining ta’rifini aytib berish bilan cheklanmasdan, tinglangan musiqiy asarda dinamik o‘zgarishlarni aniqlashi va ularning badiiy ta’sirini tushuntira olishi kerak. Bu esa musiqiy bilimning amaliy kompetensiyaga aylanishini ta’minlaydi. Musika darslarida muammoli ta’lim metodidan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi o‘quvchilarga muayyan musiqiy muammoni taqdim etadi va uning yechimini izlashni taklif qiladi. Masalan, “Nima uchun bir xil kuy turli ijrochilar tomonidan turlicha talqin qilinadi?”, “Musiqiy asarning kayfiyatini qaysi ifoda vositalari belgilaydi?”, “Ijrodagi tempning o‘zgarishi asarning mazmuniga qanday ta’sir qiladi?” kabi savollar o‘quvchilarni musiqiy hodisalarni tahlil qilishga undaydi. Loyiha asosida ta’lim ham musika fanida samarali metodlardan biridir. O‘quvchilar musika janrlari, bastakorlar, ijrochilar, cholg‘u asboblari yoki maktabning musiqiy hayoti bilan bog‘liq kichik loyihalarni amalga oshirishlari mumkin. Loyiha jarayonida ma’lumot to‘plash, tahlil qilish, ijodiy mahsulot tayyorlash va uni taqdim etish bosqichlari amalga oshiriladi. Bunday faoliyat o‘quvchilarning mustaqil izlanish, hamkorlik, axborotni tahlil qilish va o‘z fikrini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Hamkorlikda o‘qitish metodlari musika fanining jamoaviy xususiyatiga hamohangdir. Musika tabiatan jamoaviy faoliyat imkoniyatlarini keng taqdim etadigan san’at turi bo‘lganligi sababli guruh bo‘lib kuylash, ansambl ijrosi, musiqiy tahlil va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Jamoaviy ijro jarayonida har bir o‘quvchi umumiy natijaga o‘z hissasini qo‘shadi. Bu esa mas’uliyat, o‘zaro tinglash, hamkorlik va intizom kabi sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi.

Flipped Classroom yoki “Teskari sinf” metodidan ham musika ta’limida foydalanish mumkin. Bunda o‘quvchi yangi mavzu bilan darsdan oldin tanishadi, dars jarayonida esa tinglash, tahlil, kuylash, ijro va ijodiy topshiriqlarga ko‘proq vaqt ajratiladi. Mazkur metod o‘qituvchiga dars vaqtini samarali taqsimlash va o‘quvchilar bilan individual ishlash imkonini beradi. Ayniqsa, musiqiy asarni oldindan tinglab kelish, bastakor yoki janr haqida qisqa ma’lumot bilan tanishish keyingi darsdagi amaliy faoliyat samaradorligini oshirishi mumkin. Musika ta’limining muhim muammolaridan biri nazariy bilimlarning amaliy faoliyatdan uzilib qolishidir. O‘quvchi musika nazariyasiga oid ko‘plab tushunchalarni bilishi mumkin, biroq ularni real musiqiy faoliyatda qo‘llay olmasa, ta’lim natijasi to‘liq shakllangan deb bo‘lmaydi. Shu sababli har bir nazariy tushunchani amaliy musiqiy material bilan bog‘lash maqsadga muvofiq. Masalan, ritm mavzusi o‘rganilganda ritmik mashqlar, kuylash va harakat bilan uyg‘unlashtirilishi, temp mavzusi turli tezlikdagi asarlarni tinglash va taqqoslash asosida o‘rgatilishi, dinamika mavzusi esa musiqiy asarning turli ijro variantlari orqali tushuntirilishi mumkin. Bunday yondashuvda o‘quvchi nazariy bilimni yodlab olish emas, balki uning musiqiy

jarayondagi real namoyon bo‘lishini anglash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Musika ta’limining samaradorligi o‘quvchining fanga bo‘lgan qiziqishi bilan chambarchas bog‘liq. Agar o‘quvchi musiqiy faoliyatni mazmunli va qiziqarli deb qabul qilsa, uning darsdagi ishtiroki va mustaqil faoliyati ham faollashadi. Shuning uchun musiqa darslarida o‘quvchilarning musiqiy qiziqishlarini aniqlash va ularni ta’lim jarayonida hisobga olish muhimdir. O‘quvchilarga ijro etish uchun asar tanlash, musiqiy asarni mustaqil tahlil qilish, o‘z ijrosini yozib ko‘rish va baholash, kichik guruhlarda ijodiy topshiriqlar bajarish imkoniyatini berish ularning darsdagi subyektiv pozitsiyasini kuchaytiradi. O‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqishlarini muntazam o‘rganib borishi va dars mazmunini imkon qadar ularning musiqiy tajribasi bilan bog‘lashi zarur. Bu o‘quvchida musiqaga nisbatan shaxsiy munosabatning shakllanishiga xizmat qiladi. Innovatsion ta’limning muhim jihatlaridan biri o‘quvchining o‘z faoliyatini tahlil qila olishi hisoblanadi. Musika darsida refleksiv faoliyat o‘quvchining “Bugun nimani o‘rgandim?”, “Qaysi topshiriqni yaxshi bajardim?”, “Qaysi jihatimni rivojlantirishim kerak?” kabi savollar asosida o‘z faoliyatini baholashini nazarda tutadi.

Masalan, qo‘shiq ijrosidan so‘ng o‘quvchilarga o‘z ijrosini ohangning aniqligi, ritmik barqarorlik va ijro ifodaliligi kabi mezonlar asosida tahlil qilish taklif etilishi mumkin. Keyingi mashg‘ulotda aynan rivojlantirilishi zarur bo‘lgan jihat ustida ishlanadi. Bunday refleksiv yondashuv o‘quvchining o‘z-o‘zini rivojlantirish ko‘nikmasini shakllantirishga yordam beradi. Musika fanida baholash faqat yakuniy natijani qayd etishga emas, balki o‘quvchining rivojlanish dinamikasini aniqlashga xizmat qilishi kerak. Shu sababli diagnostik, joriy va yakuniy baholashning o‘zaro uyg‘unligi muhim. Baholash jarayonida o‘quvchining musiqiy bilimlari, musiqiy idroki, ijrochilik qobiliyati, ijodkorligi, darsdagi faolligi va refleksiv ko‘nikmalari hisobga olinishi maqsadga muvofiq.

Bunday yondashuv o‘quvchini faqat “to‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” natija asosida emas, balki uning rivojlanish jarayoni asosida baholash imkonini beradi. Ayniqsa, musiqa fanida o‘quvchining individual rivojlanish sur‘atini hisobga olish muhim, chunki barcha o‘quvchilarning ijrochilik imkoniyatlari va musiqiy tayyorgarligi bir xil emas.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa ta’limi sifatini oshirish uchun motivatsiya, musiqiy idrok, nazariy anglash, amaliy ijro, ijodiy faoliyat, refleksiya va baholash bosqichlarini izchil bog‘lash maqsadga muvofiq. Dastlab o‘quvchining mavzuga qiziqishi uyg‘otiladi. Keyin musiqiy material tinglanadi va idrok qilinadi. Shundan so‘ng musiqa nazariyasiga oid bilimlar shakllantiriladi va amaliy faoliyat orqali mustahkamlanadi. Keyingi bosqichda ijodiy topshiriqlar bajariladi, o‘quvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi va yakunda ta’lim natijasi baholanadi.

Mazkur metodik yondashuvning asosiy xususiyati musiqa ta’limining nazariy, amaliy, ijodiy va refleksiv komponentlarini yagona pedagogik jarayon sifatida birlashtirishdan iborat. Natijada o‘quvchi musiqiy bilimlarni egallash bilan bir qatorda ularni amaliy faoliyatda qo‘llash, musiqiy asarni mustaqil tahlil qilish va ijodiy faoliyat orqali o‘z imkoniyatlarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Musika ta’limi sifatini oshirishda o‘qituvchining metodik kompetensiyasi ham

alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy musiqa o‘qituvchisi musiqiy bilim va ijrochilik mahorati bilan bir qatorda ta’limni loyihalash, innovatsion metodlarni tanlash, differensial topshiriqlar ishlab chiqish, o‘quvchilar faoliyatini kuzatish va baholash ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak. O‘qituvchi darsni loyihalashda “Men nimani o‘rgataman?” degan savol bilan cheklanib qolmasdan, “O‘quvchi dars yakunida nimani anglaydi, nimani bajara oladi va qanday musiqiy tajribaga ega bo‘ladi?” degan savollarga ham javob berishi lozim. Bu esa musiqa darsining mazmunini o‘qituvchi faoliyatidan o‘quvchi faoliyatiga yo‘naltirish imkonini beradi.

XULOSA

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa ta’limi sifatini oshirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion-metodik imkoniyatlardan maqsadli foydalanishni talab etadi. Musika ta’limining sifatini faqat o‘quvchilarning nazariy bilimlari bilan baholash yetarli emas. Musiqiy idrok, amaliy ijrochilik, ijodiy tafakkur, estetik munosabat, mustaqil faoliyat va refleksiya ham ta’lim natijasining muhim tarkibiy qismlaridir. Innovatsion metodlardan foydalanish musiqa darsini o‘quvchining faol musiqiy tajribasiga asoslangan jarayonga aylantirish imkonini beradi. Muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, hamkorlikda o‘qitish, Flipped Classroom va differensial yondashuvlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash hamda musiqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun muhim metodik imkoniyat yaratadi.

Umuman olganda, musiqa ta’limi sifatini oshirishning asosiy sharti innovatsion metodlarni shunchaki qo‘llash emas, balki ularni aniq ta’limiy maqsad, o‘quvchi ehtiyoji, musiqiy faoliyat turi va kutilayotgan natija bilan uyg‘unlashtirishdan iborat. Bunday yondashuv umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa fanining ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini yanada kengaytirib, o‘quvchilarning musiqiy madaniyati va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." Oriental Art and Culture 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musika o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. “Fargona” nashriyoti (2020).